

ANTIKVARISK KONSEKVENSANALYS TAFELSTENEN I, SOLBERGA

STOCKHOLMS STAD OCH LÄN
PAUL WILUND & MIKA BLOMQVIST
2023-05-23
REV: 2023-06-08

WILUND ARKITEKTER & ANTIKVARIER AB
NYBROGATAN 81 114 41 STOCKHOLM
08-23 19 39
WWW.WA2.SE
KONTORET@WA2.SE

1. Bakgrund

Följande antikvariska konsekvensanalys är upprättad av Paul Wilund och Mika Blomqvist, Wilund arkitekter & antikvarier AB på uppdrag av Maria Cheung, Stockholmshem.

Ett planarbete inleddes under 2021 i syfte att möjliggöra nybyggnation av bostäder längs Folkparksvägen på fastigheten Taffelstenen 1 i Solberga. Detta sker på uppdrag av Stockholmshem. Planen uppskattas totalt kunna ge ett tillskott på ca 80 nya bostäder.

Inom ramen för arbetet inför planbesked har en kulturmiljöanalys och en antikvarisk konsekvensanalys efterfrågats.

Paul Wilund
Arkitekt MSA, Bebyggelseantikvarie SPBA, fil.
kand.
Certifierad sakkunnig kulturvärden

Mika Blomqvist
Arkitekt SAR/MSA
Certifierad sakkunnig kulturvärden

Wilund arkitekter & antikvarier AB
Nybrogatan 81
114 41 Stockholm
08-231939 & 070-6639639
kontoret@wa2.se
www.wa2.se

2. Avgränsning

Denna antikvariska konsekvensanalys omfattar fastigheten Taffelstenen 1 där ett detaljplanearbete pågår på uppdrag av Stockholmshem. Planområdet omfattar hela fastigheten. Fastigheten är belägen i stadsdelen Solberga i Stockholms söderort.

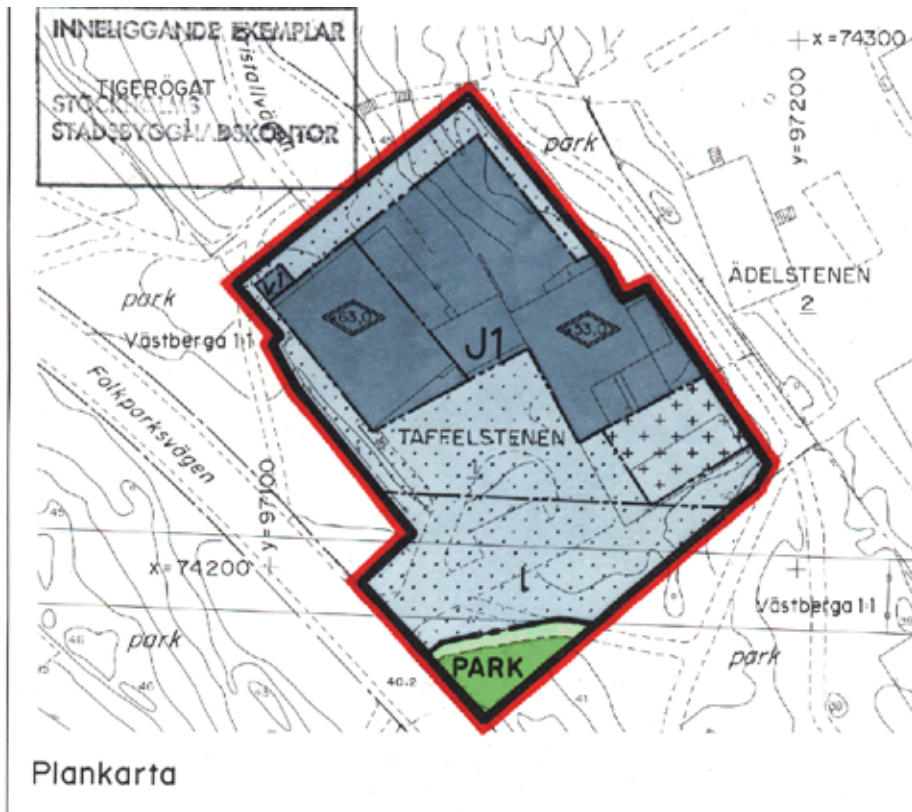
Den antikvariska konsekvensanalysen beskriver och analyserar konsekvenserna av planförslaget. På så sätt kan konsekvensanalysen fungera som ett planeringsunderlag och ett underlag för avvägningar mot andra intressen som ska beaktas inom planprocessen.

3. Tidigare rapporter

Någon antikvarisk förundersökning har inte tagits fram inom ramen för projektet. Däremot utfördes en antikvarisk förstudie av Nyréns 2019, för att göra en första bedömning av de kulturhistoriska värdena inom fastigheten. En kulturmiljöanalys utfördes våren 2023 av Wilund arkitekter & antikvarier, dat. 2023-05-02.

Utsnitt ur Stadsmuseets klassificeringskarta. Planområdet inom röd cirkel. Klassningen görs på fastighetsnivå, och inte som i PBL, på byggnadsnivå. För närmare avvägningar görs därför fördjupade underlag.

Utsnitt ur gällande detaljplan Dp 90080 från 1991. Planen medger ytterligare tillbyggnader samt överför en mindre del av marken till parkmark.

4. Författningsskydd

Aktuellt författningsskydd inom planområdet har sammanställts i kulturmiljöanalysen. Nedan refereras huvuddragen.

Planområdet ligger inte inom riksintresse för kulturmiljövården, och inga registrerade fornlämningar finns heller inom området eller i dess omedelbara närhet.

Gällande detaljplan från 1991 saknar skydds- eller varsamhetsbestämmelser. Användning och byggrätt enligt planen stämmer med befintlig bebyggelse och användning. I översiktsplanen är den till planområdet gränsande Folkparksvägen utpekad som en lokal stadsgata som ska utvecklas med blandad bebyggelse.

Solberga karaktäriseras som ”grannskapsenhet” i *Stockholms byggnadsordning*. I vägledningen anges bland annat att ny bebyggelse ska utvecklas med ett helhetsgrepp och utformas utifrån en samtida tolkning av platsens förutsättningar och närliggande bebyggelse. Den gröna karaktären med parkstråk, förgårdsmark och bostadsnära naturmark ska tas tillvara. Centrala stråk ska utvecklas genom att komplettera med ny bebyggelse och verksamhetslokaler där så är möjligt.

Bebyggelsen inom planområdet har av stadsmuseet givits grön klass. Grön klass innebär att bebyggelsen anses vara särskilt värdefull från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt och omfattas av förvanskingsförbudet enligt PBL 8 Kap 13 §. Angränsande bebyggelse har grön eller gul klass. Gult innebär att bebyggelsen bedöms ha positiv betydelse för stadsbilden och/eller ha visst kulturhistoriskt värde.

Hela stadsdelen Solberga är vidare utpekad som ett kulturhistorisk värdefullt område av stadsmuseet. Detta innebär förvanskingsförbudet därmed även gäller på områdesnivå.

Då det finns befintlig bebyggelse inom planområdet som avses bevaras är även PBLs underhållskrav i 8 Kap 14 § relevant. Då den befintliga bebyggelsen inom planområdet avses ändras är även varsamhetskravet i PBL 8 Kap 17 § relevant.

PBL innehåller även en paragraf som reglerar hänsyn till befintliga miljöers kulturhistoriska värden och andra förutsättningar. Bl.a. ska bebyggelseområdets särskilda historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden skyddas och ändringar och tillägg i bebyggelsen ska göras varmt så att befintliga karaktärsdrag respekteras och tillvaratas.

Panncentralen fotograferad vintern 1952 av Sune Sundahl. Förmodligen är anläggningen helt nyuppförd vid fototillfället. Notera det öppna läget vid parkstråket. Detta är numer bebyggt. Notera också avsaknaden av stängsel. Ur ArkDes samlingar. ARKM.1988-111-15954

Motsvarande vy idag. Panncentralen har trots de många ändringarna behållt sin huvudsakliga karaktär.

5. Historik

Planområdets historik har sammanställts i kultur- miljöanalysen. Nedan refereras huvuddragen.

SOLBERGA

1944 påbörjade stadsbyggnadskontoret en general- planeutredning som 1945 gav ut programmet *Det framtida Stockholm*, vilket låg till grund för den 1952 antagna generalplanen för utbyggnaden av Stockholm.

Utbyggnaden av de första tunnelbaneförstäderna Gubbängen och Hökarängen skedde i perioden mellan programmet och generalplanen, och de tidiga erfarenheterna från utbyggnaden kom att både påverka och avspegla generalplanens innehåll. Särskilt Hökarängen kom att bli en förebild för 50-talets tunnelbaneförstäder med sin tydliga uppdelning i mindre enheter gestaltade av olika arkitektkontor, centrumanläggningen med Sveriges första gågata, en stor andel sparad naturmark, samt moderna skolbyggnader och arbetsplatser.

Solberga planerades och uppfördes strax efter Gubbängen/Hökarängen, och kopplingarna till dessa förorter är tydliga i såväl gestaltning och planering. Flera av byggnaderna har samma karaktäristiska fasadbehandling med grov spritputs i jordiga kulörer varvat med ljusa slätputsade omfattningar som återfinns i ex. Tobaksområdet eller Yrkesområdet i Hökarängen. Kristalltorget kan delvis ses som en variant på gågatan i Hökarängens centrum, och punkthusen vid Klacktorget bygger på samma idé om att visuellt markera centrum med en högre byggnad som också tillämpades i både Gubbängen och Hökarängen, och som blev typisk för tidens förortscentrum.

I brist på tunnelbana löstes kollektivtrafiken in till innerstaden med en busslinje på den centralt placerade matargatan Folkparksvägen, vilken i Solberga från början fyllde samma funktion som tunnelbanespåren i Gubbängen/Hökarängen. Ursprungligen fanns ingen bebyggelse vid själva Folkparksvägen, utan all bebyggelse skildes från trafikleden av förgårdsmark, och entréer och lok centrum vändes medvetet bort från Folkparksvägen och in mot säckgatorna.

Bebyggelsen består av en blandning av lamellhus och punkthus. Bebyggelsen planerades i grupper med samma hustyp vilka exploaterades av en byggherre. Bebyggelsegrupperna förlades åtskilda av parkbälten. Detta har skapat en varierad och luftig stadsbild.

Området började byggas i nordväst och denna etapp skedde huvudsakligen 1950-1953. I Solberga uppfördes två tydliga bebyggelsegrupper. I den norra delen av området uppfördes utmed Kristallvägen på ömse sidor om Folkparksvägen ett område med flera grupper av lamellhus, en grupp med fyra punkthus och den för planärendet aktuella panncentralen. Den norra delen gavs en centrum- bildning med låga längor med etagelägenheter och butikslokaler vid Kristalltorget i norr. Alla byggnader i denna första etapp ritades av det välkända arkitektkontoret Backström & Reinius.

I den södra delen av stadsdelen uppfördes ett område med lamellhus runt en något större centrum- anläggning vid Klacktorget. Centrumanläggningen markeras med ett punkthus ritat av Paul Hedqvist, som även ritade Solbergaskolan omedelbart öster om planområdet. Lamellhusen i området ritades av Hedqvist, HSBs arkitektkontor och Erik och Tore Ahlsén. Öster om området, längs Pjåxvägen och Pliggvägen, uppfördes ett 20-tal småhus som egnahemsbyggen genom Stockholms Stads Småstugebyrå.

Mellan de två bebyggelsegrupperna förlades ett parkstråk i nordöst-sydvästlig riktning. I den sydvästra delen anlades en större park, Kristallparken, medan parkstråket norr om Folkparksvägen anslöt till panncentralen, skolan och en typbarnstuga. I den norra delen låg även en större bollplan, omedelbart söder om skolan. Parkstråket fick delvis sitt läge av att det gick en kraftledning genom stadsdelen som lades om först 2013.

Panncentralen fotograferad vintern 1952 av Sune Sundahl. Vy från Kristallvägen i norr. Notera den nästan helt glasade norrfasaden. Ur ArkDes samlingar. ARKM.1988-111-10228

Panncentralen från norr idag. Glasningen har nästan helt byggts bort över tid. Notera tallen till höger i bild som överlevt de 71 åren mellan fototillfällena.

Under efterkrigstiden tillkom ett mindre antal bostäder i Solberga inom ramen för de ursprungliga grannskapsenheterna, så att större luckor inom de olika områdena bebyggdes, men grönstråken mellan områdena i huvudsak bibehölls. Under miljonprogrammet 1965-75 uppfördes en tredje bebyggelsegrupp i söder bestående av 34 låga punkthus. I samband med bygget förlängdes Folkparksvägen söderut till gamla Göta Landsväg och Älvsjö station. Småhusområdet i östra delen av stadsdelen byggdes samtidigt ut med atriumhus.

I början av 2000-talet godkände Stockholms kommunfullmäktige ett upprustningsprogram för stadsdelen. Stadsdelen hade då en åldrande befolkning och ett vikande befolkningsunderlag för den service som ansågs behövas. I detta program föreslogs ytterligare kompletterande bebyggelse som en lösning på de demografiska problemen. Det aktuella planområdet ingick inte i programmet.

Inom ramen för programmet byggdes parkstråket och bollplanen bort och ersattes med nya bostadshus. Kraftledningen lades om 2013. Kristallparken i söder behölls dock. Punkthusgruppen i norr fördubblades och består i dag av åtta punkthus. Mittöver Klacktorget uppfördes två punkthus och en lamell. Ytterligare lamellhus uppfördes vid Safirgränd och Kristallvägen.

I den gällande översiktsplanen har Folkparksvägen pekats ut som en lokal stadsgata som ska utvecklas med blandad bebyggelse. Detta är motsatsen till den ursprungliga tanken med vägen, som enbart skulle fungera som transportväg, och där husen i omgivningen medvetet vände sig mot säckgatorna.

PANNCENTRALEN

När Solberga byggdes var fjärrvärmenätet ännu inte utbyggt. Lösningen blev att inom varje stadsdel eller varje grannskapsenhet uppföra en panncentral, ett slags centralvärme på grannskapsnivå. Panncentralen lades av tekniska och logistiska skäl ofta centralt i stadsdelen och gavs ofta en bearbetad och egenartad gestaltning. Ofta kombinerades panncentralen med stortvättstuga.

Panncentralen uppfördes efter ritningar av Backström & Reinius. I samma byggnad, men i en egen byggnadsdel, anordnades även en verkstadslokal med snickeri och smedja, samt på översta våningen en centraltvättstuga med en glasad lanternin. Nordväst om byggnaden står den fristående skorstenen.

Byggnadskomplexet vände sig mot parkstråket i söder och panncentralens skorsten och stora gavel var även ett blickfång när man färdades längs Folkparksvägen. Framför anläggningen fanns vändplan och parkering, samt infarten från Folkparksvägen i söder.

Mot norr utgjorde komplexet en avslutning på Kristallvägen. Placeringen i souterräng gjorde att tvätt- och länkbyggnaden uppfattas som envåniga, medan panncentralens glasade norrfasad och höga takfot tillsammans med skorstenen skapade en kontrastrik byggnadsensemble med varierat uttryck.

Sedan uppförandet har byggnaden genomgått flera om- och tillbyggnader. Verkstadslokalen har byggts om och till mot både norr och söder, och tvättstugan likaså. Även panncentraldelen har byggts till mot gården i norr och fått nya portar på fasaden mot Folkparksvägen.

I den nordöstra delen av fastigheten finns en envåning byggnad i vinkel. Denna uppfördes som kallförråd 1982 på ett tidsbegränsat bygglov. Permanent bygglov beviljades 1993.

2003 uppfördes en teknikbod invid skorstenen i fastighetens nordvästra del.

Panncentralen från sydväst 1952, fotograferad av Sune Sundahl. Fasaden är tämligen sluten. De vertikala öppningarna har i nedre halvan en glasruta, och i den övre ett ventilationsgaller. I bakgrunden tvättbyggnaden med ursprunglig färgsättning på fönster i en mörk kulör. Ur ArkDes samlingar. ARKM.1988-111-10226

6. Nulägesbeskrivning

Nuläget har beskrivits i kulturmiljöanalysen. Nedan refereras huvuddragen.

Fastigheten är bebyggd med tre byggnader: en teknikbod från 2003, en förrådsbyggnad från 1982 och panncentralen från 1950, som består av den egentliga panncentralen, länkbyggnaden och tvätt/verkstadsbyggnaden med senare tillbyggnader.

Panncentralen har huvudsakligen bevarat sin exteriöra karaktär, trots de många förändringarna. Själva panncentraldelen har huvudsakligen förändrats genom att glaspartiet mot norr delvis byggts igen och genom att portar tagits upp på fasaden mot Folkparksvägen. Byggnaden har kvar sitt karaktäristiska tak med eternitskiffer och den mönstrade betongfasaden. Flera av de ursprungliga portarna är även bevarade.

Länkbyggnaden har mot norr byggts till med kontorslokaler, medan den södra fasaden i stort sett endast har fått ett utbyggt entréparti.

Verkstads/tvättbyggnaden har byggts till mot norr och söder, men bevarar mycket av sitt uttryck och huvuddelen av fasaderna mot öst och väst, liksom ursprungliga fönster. Interiören är ombyggd i flera omgångar, nu senast till kontor på övervåningen.

Länkbyggnaden och verkstadsbyggnaden har genom de många putsade tillbyggnaderna fått en ändrad karaktär mot norr, jämfört med de ursprungliga tegelfasaderna. Flera av fönstren är ursprungliga.

Panncentralen från sydväst 1952, fotograferad av Sune Sundahl. I förgrunden Folkparksvägen. Ur ArkDes samlingar. ARKM.1988-111-10227

7. Kulturvärden

Värdebeskrivningen citeras i sin helhet från kulturmiljöanalysen.

Med begreppet kulturvärden avses lite förenklat byggnadens, platsens eller stadens byggnadstekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga, konstnärliga och arkitektoniska värden. Värdena kan delas upp på dokumentvärden, det vill säga historiskt relaterade värden och upplevelsevärden, det vill säga estetiskt engagerande värden.

Det konstateras att det dels finns kulturhistoriska värden på områdesnivå som berörs av planområdet, dels att även den befintliga bebyggelsen på fastigheten Taffelstenen 1 har kulturhistoriska värden. Områdets och byggnadernas kulturhistoriska värden kommer att beskrivas var för sig.

VÄRDEBESKRIVNING PÅ OMRÅDESNIVÅ

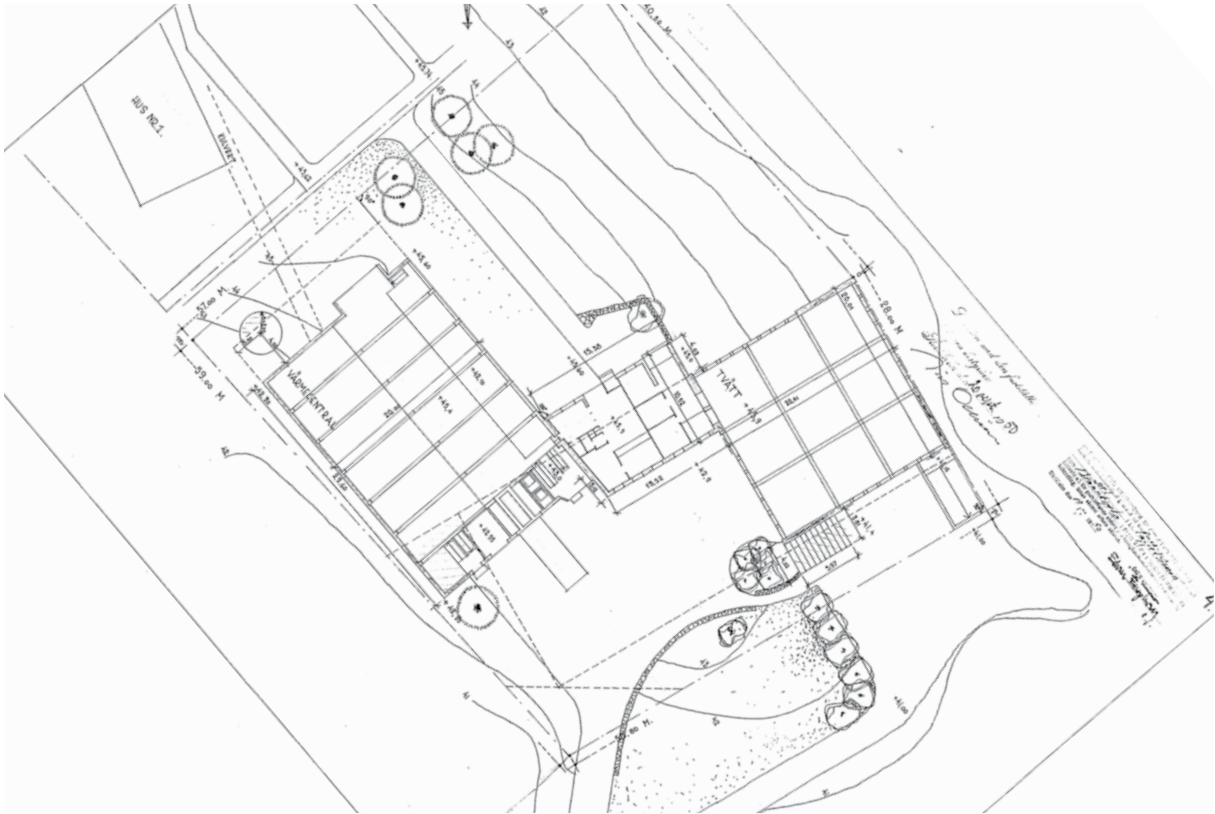
Solberga som helhet har kulturhistoriska värden. Utgångspunkten för områdets planering kan kopplas till 1930-talets funktionalistiska ideal där man förordade en hög exploatering i den enskilda byggnaden för att frigöra ytorna mellan husen. En annan influens var tidens intresse av kombinationen hälsa och natur, vilken ansågs fostra friska och starka medborgare men även ge förutsättningar för lek och idrott inte minst för de unga. I Stockholms generalplan, som utarbetades parallellt med planerandet och byggnationen av Solberga, formaliserades den fortsatta utbyggnaden av Stockholms förorter under efterkrigstiden.

Från politiskt håll fanns även en tydlig vision om att skapa ett demokratiskt samhälle med grundläggande bostadskvaliteter och livskvaliteter tillgängliga för alla. Värdet uttrycks i stadsplanestrukturen med dess uppdelning mellan bebyggelsegrupper och sparad naturmark, och kom att bli en förebild för senare svensk stadsplanering.

En annan viktig tanke var den så kallade grannskapstanken, genom indelningen i mindre delar vilka betjänades av lokala butiker, skolor och barnstugor. Dessa enheter kopplades sedan samman till större enheter med ett stadsdelsgemensamt torg med kommersiell och social service. Sammantaget bildade detta den större strukturen där Solberga som helhet skapade en så kallad grannskapsenhet. I Solberga är detta avläsbart dels genom hur de ursprungliga byggnadsgrupperna ligger avskilt från varandra såväl gestaltningsmässigt som topografiskt, genom att vara ritade av olika arkitektkontor och genom den sparade naturmarken, dels genom de två centrumläggningarna Kristalltorget och Klacktorget, som bildar centrum i varsin halva av det ursprungliga Solberga. Även det tidiga exemplet på trafikdifferentiering med matargatan Folkparksvägen, säckgatorna och de bilfria gångstråken på grönytorna är tidstypiskt och karaktärsskapande

Kombinationen av framsynt stadsplanering, varierad arkitektur och olika typer av bebyggelse ger sammantaget höga socialhistoriska och samhällshistoriska värden, samt arkitektoniska och arkitekturhistoriska värden. Särskilt centrumläggningarna och panncentralen står ut genom sin avvikande gestaltning.

Det konstateras samtidigt att Solberga sedan några decennier är inne i en pågående förtättningsprocess. Flera byggprojekt har redan färdigställts, och det finns en uttalad ambition från stadens sida att matargatan Folkparksvägen ska omvandlas till en stadsgata med blandad bebyggelse och att sparad naturmark bebyggs i en utsträckning som inte stämmer med den ursprungliga planen. Den nya bebyggelsen är också delvis avvikande ifråga om skala, placering i terrängen och typologi. Detta innebär att en del av det kulturhistoriska värdet som behandlas ovan är försvagat och även fortsättningsvis avses försvagas ytterligare. Området är alltså förändrat och förändras alltjämt, och detta behöver beaktas i detta och övriga planarbeten i stadsdelen. Särskilt bör den kumulativa effekten av de många förändringarna och planförslagen beaktas när avvägningen mellan olika intressen görs.

Situationsplan från bygglov 1950. Byggnaden ligger i höjdskillnaden och har två tydliga sidor. Mot söder vänder sig panncentral och snickeriverkstad mot Folkparksvägen. Mot norr vänder sig tvättstugan och vicevårdskontoret mot Kristallvägens vändplan. Backström & Reinius. Stadsbyggnadskontorets arkiv.

Panncentralen på satellitfoto. Rödmarkerade delar har tillkommit efter uppförandet.

VÄRDEBÄRARE PÅ OMRÅDESNIVÅ

- Stadsplanestrukturen med uppdelningen mellan bebyggelsegrupper och sparad naturmark.
- Bebyggelsemönstret där de olika byggnadsgrupperna ligger avskilt från varandra såväl gestaltningsmässigt som topografiskt.
- Centrumanläggningarna Kristalltorget och Klacktorget.
- Placering och gestaltning av byggnader med annan funktion, som Panncentralen, centrumanläggningarna och skolorna.
- Det tidiga exemplet på trafikdifferentiering med matargatan Folkparksvägen, säckgatorna och de bilfria gångstråken på grönytorna.

VÄRDEBESKRIVNING PÅ BYGGNADSNIVÅ

På byggnadsnivå konstateras att delar av den befintliga bebyggelsen har höga kulturhistoriska värden, inte minst på en lokal nivå. Panncentralen som byggnad besitter dels byggnadshistoriska och byggnadsteknikhistoriska värden genom de många förändringarna, skorstenen och den platsgjutna betongstommen, dels ett teknikhistoriskt värde som ett exempel på en panncentral i en tidig förort, ett steg på väg mot våra dagars tekniska infrastruktur. Byggnaden har också ett samhällshistoriskt värde som en viktig infrastrukturkomponent i det planeerade offentliga bostadsbyggande under efterkrigstiden, och genom gestaltningen som ett tekniktempel. Man ville lyfta fram den tekniska utvecklingen och de kollektiva lösningarna som ett sätt att skapa en högre boendestandard. Även tvättstugefunktionen är en del av detta värde. Byggnaden har också ett arkitekturhistoriskt värde som ett högkvalitativt och relativt välbevarat verk av det välkända arkitektkontoret Backström & Reinius, som annars mest är kända för sin bostadsarkitektur. Byggnaden har vidare ett arkitektoniskt värde genom sin anslående gestaltning med det stora eternittaket, gaveln mot söder och tvättbyggnadens fasadutformning och taklanternin. Byggnaden har även ett miljöskapande värde i hur den skapar en typ av miljö på den lägre nivån mot Folkparksvägen i söder, och en annan mer intim miljö i Kristallvägens förlängning mot norr. Den höga skorstenen har även ett miljöskapande värde. Byggnaden har även ett kontinuitetsvärde i att verkstadsfunktionen och någon typ av funktion kopplad till teknisk försörjning av

stadsdelen hela tiden funnits i byggnaden.

Den omgivande landskapsgestaltningen är huvudsakligen förändrad, men vissa äldre stödmurar och en del spår av tidigare funktioner i asfalten framför panncentralen finns fortfarande kvar. Förrådsbyggnaden från 1983 och teknikboden från 2003 bedöms sakna särskilda kulturhistoriska värden.

Sammantaget konstateras att Panncentralen från 1950, med länkbyggnad och tvätt/verkstadsbyggnad, har mycket höga kulturhistoriska värden på lokal nivå, och höga kulturhistoriska värden på regional och nationell nivå. Värden bärs främst av de ursprungliga byggnadsdelarna i anläggningen, som ursprungliga volymer, skorstenen, eternittaket med takfönstren och elevatortorn, den mönstergjutna betongfasaden, ursprungliga portar, skärmtak och fönster, de gula tegelfasaderna och tvättbyggnadens taklanternin. Till viss del bärs värdena även av placeringen i terrängen och i förhållande till omgivande vägar, med förgårdsmark och sparad naturlig höjdskillnad mellan Folkparksvägen och Kristallvägen.

VÄRDEBÄRARE PÅ BYGGNADSNIVÅ

- De ursprungliga byggnadsdelarna i anläggningen, som ursprungliga volymer, skorstenen, eternittaket med takfönstren och elevatortorn, den mönstergjutna betongfasaden, ursprungliga portar, skärmtak och fönster, de gula tegelfasaderna och tvättbyggnadens taklanternin.
- Den delvis bevarade gestaltningen med glasparti mot pannrummet för att visa upp den tekniska funktionen.
- Placeringen i topografin med förhållandet mellan den lägre och öppnare nivån mot Folkparksvägen i söder, och en annan mer intim miljö i Kristallvägens förlängning mot norr, förhållande till omgivande vägar med förgårdsmark.
- Verkstadsfunktionen och funktionen kopplad till teknisk försörjning av stadsdelen.
- Äldre stödmurar och spår av tidigare funktioner i asfalten framför panncentralen.
- Ursprungliga sparade träd i planområdets utkanter, särskilt mot Kristallvägen och Solbergaskolan.

Utsnitt ur p-karta till planförslaget. Nyréns arkitektkontor.

8. Planförslaget

Planförslaget för Taffelstenen 1 är upprättat av Nyréns arkitektkontor, dat. 2023-04-18.

ÖVERSIKT

Planförslaget omfattar uppförande av två punkthus i 8 våningar om sammanlagt 64 lägenheter, hus A och hus C. Hus A uppförs i planområdets norra del vid Kristallvägens vändplan, hus C i dess södra, indraget från Folkparksvägen. I förslaget rivs kallförrådet, teknikboden, panncentralens samtliga tillbyggnader, samt länkbyggnaden. Den egentliga panncentralbyggnaden bevaras, liksom skorstenen, och byggs om till någon form av publik användning. Tvätt/verkstadsbyggnaden blir en fristående volym, hus B, som byggs om till flerbostadshus om 8 lägenheter.

Marken inom planområdet omgestaltas med terrasseringar så att tre nivåer skapas. Den södra delen av planområdet är i nivå med Folkparksvägen och avses även framgent nyttjas för parkering och angöring, men delar av ytan vid planområdets södra gräns sparas som friyta för utevistelse vid hus C. I planområdets mellersta del, mellan panncentralen, hus A och Hus B föreslås en gårdsnivå av relativt privat karaktär, som nås från övriga nivåer med trappor. I planområdets norra del föreslås ett gårdsrum mellan panncentralen och hus A, i nivå med Kristallvägens vändplan.

TILLKOMMANDE BEBYGGELSE

De nya punkthusen är huvudsakligen likadana i sin exteriöra gestaltning. Båda har 8 våningar, putsade fasader med sockel markerad i en mörkare kulör, regelbunden fönstersättning med likstora kvadratiska fönster med asymmetriskt placerad mittpost, likstora balkonger med pinnräcken, entréer med stora glaspartier i trä, upplyft första bostadsvåning, ”kungsvåning” med teknikutrymme samt platt tak med plåtklädd sarg. Fasadputsen avfärgas i två beige kulörer från gestaltungsprogrammet för Stockholmshusen. Hus A i NCS S 2010-Y30R och Hus C i NCS S 2020-Y20R. Sockelvåningarna avfärgas i något mörkare kulörer, för Hus A NCS S 3010-Y30R och för Hus C NCS S 3020-Y20R. Balkongfronter och övriga plåtdetaljer målas i motsvarande kulörer som sockelvåningens fasad. Punkthusen har typiskt 4 lägenheter per plan, 2 st 2 RoK om 47 m², och 2 st 3 RoK om 61 m².

Balkongernas placering är konsekvent på den högra sidan av varje fasad. Detta, tillsammans med att alla fönster är likadana, gör att alla fasader i stort sett är lika, förutom med avseende på möte med mark och entréparti. Denna princip är hämtad från tvätt/verkstadsbyggnaden (i förslaget kallad hus B), vars ursprungliga fasader alla var i stort sett lika, och bestod av ett något förhöjt och förkroppat parti utan öppningar i den vänstra delen, medan den högra delen hade två våningar med 8 fönsteraxlar med likadana fönster. Även kungsvåningen är inspirerad av den äldre byggnadens taklanternin, och färgsättningen påminner om det gula lertegel som tvätt/verkstadsbyggnaden och skorstenen är uppfört med.

Till vardera punkthus hör också ett miljöhus med pulpettak och fasad i träpanel. Dörrar föreslås utföras glasade.

Fasad mot nordost. Notera de nya franska balkongerna på tvätt/verkstadsbyggnaden (hus B) samt det återskapade glaspartiet på panncentralen. Nyréns arkitektkontor.

Fasad mot nordväst. Notera de nya fönstren på panncentralens gavel. Dessa redovisaas med varierande utformning i underlaget. Nyréns arkitektkontor.

BEFINTLIG BEBYGGELSE

Panncentralen bevaras men byggs om för ny verksamhet av publik karaktär, dock oklart vad för slags verksamhet. Enligt förslaget ersätts garageportarna på den sydvästra fasaden mot Folkparksvägen med höga glaspartier, och ytterligare ett glasparti tillkommer. Denna sida avses bli den huvudsakliga entrén till den nya verksamheten. På gaveln mot söder rivs entréutbyggnaden och ersätts med ett glasparti, medan de ursprungliga garageportarna bevaras utan att nyttjas. På fasaden mot nordöst rivs tillbyggnaden och glaspartiet på denna fasad återskapas. På gaveln mot norr tas tre nya fönsterhål upp. Skorstenen bevaras som den är. Interiört anordnas nya vertikala förbindelser för att tillgodose tillgänglighets- och brandutrymningskrav.

Förgårdsmarken mellan panncentralen och Folkparksvägen ligger huvudsakligen utanför planområdet, varför det endast är den del som ligger på fastigheten som berörs i planförslaget. Denna yta är nedsänkt i förhållande till omgivande mark, och nås från söder och infarten till fastigheten.

Tvätt/verkstadsbyggnadens (hus B) ursprungliga volym tas fram genom att alla tillbyggnader rivs. Befintliga bröstningar i 8 fönster rivs så att franska balkonger kan anordnas i varje lägenhet. Hiss och lanterninbelyst trapphus anordnas i byggnadens mitt och entréer ordnas på båda våningsplanen. Interiört ändras planlösningen helt så att fyra lägenheter per våningsplan anordnas.

Länkbyggnaden rivs enligt förslaget och ersätts med en terrassmur och en trappa. Kallförrådet och teknikboden rivs likaså.

MARK OCH NATUR

Marken inom planområdet föreslås disponeras i tre nivåer. En lägre, i nivå med Folkparksvägen, utgör den huvudsakliga parkeringsytan inom planområdet med 22 platser, samt inrymmer en mindre lekplats och en remsa med sparad naturmark vid fastighetsgräns. Parkeringen beläggs med betongmarksten i gråa nyanser och ett antal mindre planteringar samt träd delar in ytan. Hus B, C och panncentralen har sina huvudentréer på denna nivå.

En terrassmur av bruksmurad natursten bildar en mellannivå ca 80-130 cm över den lägsta nivån. Denna nivå är planterad med buskar och träd, och har gångytor i betongmarksten. Terrassen nås från parkeringsnivån med två trappor. Denna terrass är huvudsakligen avsedd som ett privat gårdsutrymme för bostadshuset, och har i illustrationerna flera möblerade sittytor, varav en större vid panncentralens gavel. Hus B och A har sekundära entréer på detta plan. På detta sätt avses denna nivå göras tillgänglig för boende som ej kan nyttja trapporna. Denna mellannivå är inte avsedd att fungera som ett stråk mellan Kristallvägen och Folkparksvägen, den förbindelsen får ligga utanför planområdet.

Den översta nivån är belägen 3 meter över den mellersta terrassen, och är belagd med betongmarksten samt illustrerad med tre planteringar med träd. Denna nivå nås från Kristallvägens vändplan i norr och med två trappor från söder och öst. Hus A har sin huvudentré från denna nivå och här finns även ett fåtal parkeringsplatser. Denna nivå består huvudsakligen av ett planterat gårdsrum mellan hus A och panncentralen. Terrassmuren mot den lägre nivån avses även här utföras som bruksmurad natursten.

Staket eller räcken är inte redovisade i förslaget, men kommer krävas vid terrasseringarna givet nivåskillnaderna.

Fasad mot sydost. Nyréns arkitektkontor.

Fasad mot sydväst. Notera de nya öppningarna på panncentralen. Nyréns arkitektkontor.

9. Konsekvenser

Planförslaget konstateras innebära flera konsekvenser för planområdets kulturvärden, såväl vad avser tillkommande bebyggelses påverkan på omgivningen, som vad avser de föreslagna ändringarna i områdets befintliga bebyggelse.

KONSEKVENSER PÅ OMRÅDESNIVÅ

På områdesnivå innebär planförslaget en fortsatt förtätning av Solberga och utveckling av Folkparksvägen från matargata till stadsgata. Bebyggelsemönstret med mindre enheter avskilda av naturmark som tillsammans bildar grannskapsenheten Solberga blir mindre avläsbart när marken mellan husen bebyggs. Detta innebär att stadsdelens samhällshistoriska och arkitekturhistoriska värden blir mindre avläsbara. Det aktuella planförslaget är dock bara ett i raden av många projekt i Solberga som har denna konsekvens, och till dels har dessa värden redan blivit mindre avläsbara genom de exploateringar som genomförts under det senaste decenniet.

I det aktuella förslaget bedöms placeringen och utformningen av tillkommande bebyggelse ge begränsade konsekvenser för områdets kulturvärden. Den tillkommande bebyggelsen kommer att uppföras på redan ianspråktagen mark, och den kommer att vara tydligt avläsbar som ett senare tillägg. Det parkstråk som gick söder om panncentralen är sedan ett antal år redan igenbyggt, och den nu föreslagna exploateringen bedöms inte innebära någon större påverkan på områdesnivå.

KONSEKVENSER PÅ BYGGNADSNIVÅ

På byggnadsnivå innebär planförslaget att den anläggningens ursprungliga volymer blir mer avläsbara i och med att all tillbyggnader rivs. Samtidigt rivs även den sammankopplande länkbyggnaden, vilket gör att de återstående delarna blir solitära och att den ursprungliga anläggningen blir mindre begriplig. Dessutom genomförs flera ändringar i de bevarade byggnadernas exteriörer. Sammantaget behålls dock huvudsakligen de värdebärande delarna, såsom panncentralens och tvättbyggnadens volymer, skorstenen, eternittaket med takfönstren och elevatortorn, den mönstergjutna betongfasaden, ursprungliga portar, skärmtak och fönster, de gula tegelfasaderna och tvättbyggnadens taklanternin. Placeringen i terrängen blir mindre avläsbar i och med rivningen av länkbyggnaden, vilket innebär en viss negativ påverkan på det arkitektoniska värdet.

Förslaget innehåller samtidigt flera positiva och varsamma aspekter. Det är mycket positivt att panncentralens glasparti mot norr återskapas och att de sekundära tillbyggnaderna mot denna fasad rivs. Detta gör den ursprungliga gestaltningsidén bakom panncentralen mer avläsbar och kan om den utförs med antikvariska ambitioner även åter skapa delar av panncentralens ursprungliga funktiskaraktär. Det noteras också att det är positivt ur antikvariskt hänseende att panncentralens skorsten avses bevaras. Denna bidrar i hög grad till förståelsen för och läsbarheten av byggnadens ursprungliga funktion, och utgör också ett landmärke på områdesnivå.

SAMLADE KONSEKVENSER

Samtantaget konstateras planförslaget redovisa lovande intentioner och i grova drag uppfylla de krav som i sammanhanget kan ställas på bevarande, varsamhet och förbud mot förvanskning. Förslaget innebär en viss negativ påverkan på panncentralens och områdets arkitektoniska, arkitekturhistoriska och samhällshistoriska värden. Samtidigt innebär förslaget en viss positiv påverkan på panncentralens arkitektoniska värde, främst i och med rivningen av tillbyggnaderna och återskapandet av glaspartiet mot norr. Dock kvarstår en del aspekter som kräver ytterligare studering i det fortsatta planarbetet.

Sektion genom panncentralen och hus A. Nyréns arkitektkontor.

Sektion genom tvättbyggnaden (hus B) och hus A. Nyréns arkitektkontor.

10. Punkter att beakta i det kommande planarbetet

PANNCENTRALEN

Hanterandet av panncentralen på byggnadsnivå i förslaget är inte lika bearbetat som förslaget på tillkommande bebyggelse. Detta kan vara en följd av att panncentralbyggnaden i planförslaget saknar en konkret framtida användning.

Huvudentrén till Panncentralens nya funktion konstateras olöst i det nuvarande förslaget. Entrén kommer att sakna tydlig koppling till Folkparksvägen då marken mellan panncentralen och Folkparksvägen ligger utanför planområdet och därför inte behandlas i planförslaget. Detta kan givetvis lösas utanför planprocessen i ett senare skede, men för att den nya planen ska kunna ge förutsättningar för ett långsiktigt bevarande av byggnadens kulturhistoriska värden, och för en god ny användning av byggnaden, borde denna fråga beaktas i planarbetet.

Ur antikvariskt hänseende hade det varit att föredra att entrén löses på den södra gaveln, som utgör panncentralens landmärke mot Folkparksvägen, och där flera befintliga entréer finns. I förslaget vetter denna gavel dock helt mot en privat bostadsgård och riskerar att bli mindre synlig från vägen genom kommande planteringar, staket och spaljéer etc. på gården. Samtidigt visar den indragna placeringen av hus C att gavelns synlighet från vägen är en ambition i planförslaget. Det vore olyckligt om denna ambition inte fick avsedd effekt på grund av gestaltningen av gårdsrummet. Det noteras avslutningsvis att om den nya entrén på fasaden mot Folkparksvägen hade varit mer genomarbetad vad avser kopplingen till vägen, skulle möjligen detta skifte från gaveln till långsidan kunnat motiveras.

Vad gäller fasadändringar som antyds i planförslaget, kommer dessa främst att hanteras i en framtida bygglovsprocess, särskilt som den framtida användningen är okänd. Då fasadändringar ändå är med i planförslaget kommenteras dessa för ett fortsatt bearbetande, och för att underlätta en framtida lovprocess.

Öppningarna på panncentralens norra gavel behöver studeras närmare. I förslaget antyds att betongfasadens rutmönster plockas upp in de nya fönstrens indelning (mitt/tvärpost) men inte i deras placering i fasaden. Den antikvariska bedömningen är i första hand att håltagningar på denna fasad bör undvikas, och i andra hand att sådana bör utföras inom rutmönstret istället för ”över” det. Planförslaget innehåller en fasadskiss där fönstren håller sig inom rutmönstret, men också flera illustrationer där hålen går ”över” rutmönstret.

Det är vidare oklart hur stort behovet av ljusinsläpp på denna gavel är, givet de stora glaspartierna som återskapas mot nordöst, liksom de befintliga takfönstren. Det är svårt att bedöma denna åtgärd ytterligare utan närmare vetskap om den tilltänkta användningen av panncentralbyggnaden.

Även öppningarna på fasaden mot Folkparksvägen bör studeras närmare, så att den befintliga betongfasadens indelning i högre grad bibehålls. Fasaden har en indelning där fyra bredare stående rektanglar avlöses av en smalare pelare. Ursprungligen var rektangeln längst till höger före pelaren en öppning med ett ventilationsgaller i den övre halvan och ett fast glasparti med hamrat eller råglas i den nedre. Nya öppningar bör hålla sig mellan ”pelarna” så att dessa behålls avläsbara.

TVÄTT/VERKSTADSBYGGNADEN

Det är positivt för läsbarheten av den ursprungliga gestaltningen och volymen att tillbyggnaderna på tvätt/verkstadsbyggnaden rivs. Ur antikvarisk synpunkt hade ett återställande av övervåningens öppna planlösning och en publik användning givetvis varit att föredra. Ombyggnaden av tvätt/verkstadsbyggnaden konstateras dock godtagbar givet dess förändrade skick. Upptagande av franska balkonger blir den mest påtagliga exteriöra förändringen. Det är positivt om placeringen av dessa balkonger blir enhetlig. Balkongerna bör inte förskjutas i sidled, då det bedöms störa upplevelsen av den sakliga funkisfasaden.

Illustration av planförslaget från Kristallvägen i norr. Till vänster hus A, till höger panncentralen. Nyréns arkitektkontor.

Illustration av planförslaget från Folkparksvägen i söder. Till vänster panncentralen, till höger hus B. Nyréns arkitektkontor.

RIVNINGAR

I förslaget rivs panncentralens samtliga tillbyggnader, kallförrådet och teknikboden, vilket konstateras oproblematiskt ur kulturhistorisk synpunkt.

Dock föreslås även länkbyggnaden rivas. Detta innebär att en ursprunglig del av panncentralanläggningen försvinner. Detta kommer att försvåra läsbarheten av den ursprungliga anläggningen, och av den tidstypiska företeelsen att samlokalisera panncentral med stortvättstuga och andra gemensamma funktioner. Dock konstateras att funktionen stortvättstuga inte funnits på platsen på ett halvt sekel, och att denna funktion och samlokalisering inte heller är tydligt avläsbar idag. Det konstateras att en rivning av länkbyggnaden sannolikt kan godtas, men att motiveringen till att riva länkbyggnaden i planförslaget inte framstår som helt underbyggd.

MARK OCH NATUR

Mark och natur berörs översiktligt i planförslaget. Den föreslagna markbehandlingen med terrassmurar i natursten ansluter till tidens gestaltning, men greppet med hårdgjorda terrasser saknar hävd eller annan motsvarighet på lokal nivå. I Solberga i övrigt är den övervägande delen av marken runt hus och vägar av karaktären sparad naturmark, vilket är tidstypiskt. I detta fall saknas dock befintlig naturmark i stort sett inom fastigheten/planområdet förutom precis vid fastighetsgräns. Ursprungligen vette panncentralens södra fasader mot ett öppet parkstråk, vilket dock är bortbyggt sedan ett antal år. Det mesta av ytan inom planområdet är redan idag hårdgjord mark för parkering och angöring. Därför finns inte mycket naturmark att spara, och ett mer samtida grepp med hårdgjorda terrasser kan därför godtas ur kulturhistorisk synpunkt. Dessa bör dock i möjligaste mån ges en anpassad gestaltning vad avser utförande av detaljer som murar, staket, trappor etc.

Marken mellan panncentralen och Folkparksvägen bör hanteras inom planprocessen, åtminstone så länge som ambitionen kvarstår att förlägga huvudentrén till panncentralens nya verksamhet i fasaden mot Folkparksvägen.

Det är mycket positivt på områdesnivå att stängsel runt planområdet tas bort. Panncentralen låg ursprungligen fritt i ett öppet parkstråk, och hade även publika funktioner i form av stortvättstuga och vicevärdskontor mot Kristallvägen. Avlägsnandet av stängslet runt fastigheten innebär därför en återgång till tidigare förhållanden och att panncentralen blir en byggnad som inte bara upplevs på avstånd utan också på nära håll. Dock konstateras att ambitionen att skapa ett privat gårdsrum på den mellersta terrassnivån delvis förtar denna effekt.

Axonometri över planförslaget. Nyréns arkitektkontor.

Skissperspektiv från förslaget. Ny interiör i Panncentralen. Nyréns arkitektkontor.

TILLKOMMANDE BEBYGGELSE

Placering av föreslagna nya volymer framstår som rimlig. Placeringen av punkthus på låg mark är i strid med idén om punkthus på höjdlägen, men kan möjligen relateras till att markera ett centrumläge med punkthus. Dock fyller skorstenen på sätt och vis redan denna funktion i planområdet. Lamellhus på denna fastighet hade emellertid riskerat att skymma hela panncentralen från Folkparksvägen, varför punkthus får godtas för att uppfylla ambitionen i översiktsplanen. Samtidigt konstateras att det blir svårare att uppfylla översiktsplanens intention om en stadsgata med blandad bebyggelse när både hus C och panncentralen kommer att ligga så långt indragna från gatan. Det tycks dock i detta fall som en rimlig avvägning mellan hänsyn till de kulturhistoriska värdena och ett uppfyllande av översiktsplanens mål.

Gestaltningen av punkthusen konstateras väl anpassad givet förutsättningarna. Intentionen att punkthusen ska läsas ihop med tvätt/verkstadsbyggnaden - så att panncentralen framstår som en solitär - är god, och färgsättningen och den exteriöra gestaltningen av punkthusen har goda förutsättningar att ge en god helhetsverkan.

Det bedöms dock som tveksamt om punkthusen kommer att upplevas som återspeglade tvätt/verkstadsbyggnadens gestaltungsprincip där alla fasader är lika. Tvätt/verkstadsbyggnadens fasader är tydligt uppdelade i en tät, utskjutande, högre, murad vänsterdel samt en högerdel med likstora öppningar. Punkthusen har regelbunden fönstersättning längs hela fasaden, och uppdelningen mellan höger och vänster finns endast i balkongernas placering, som är högerställd på samtliga fasader. Sannolikt skulle någon förhöjd eller utskjutande, helst tät, fasaddel på punkthusen göra avsikten mer begriplig.

OMRÅDESNIVÅ

På områdesnivå är det mycket positivt att planområdets återgår till att vara öppet och tillgängligt när stängslet försvinner, vilket också togs upp ovan.

Det konstateras avslutningsvis att det kulturhistoriska värdet på områdesnivå försvagas i och med att den ursprungliga bebyggelsestrukturen bäddas in i nya exploateringar med delvis avvikande skala och bebyggelsemönster. Bärande idéer med stadsplaneringen, såsom sparad naturmark, punkthus på höjdlägen, parkstråk och bebyggelse som vänder ryggen mot Folkparksvägen, kommer inom en snar framtid att vara mycket svåra att avläsa. I Solberga har denna process gått förhållandevis långt, och är en konsekvens av den gällande översiktsplanen. Förlusten av Solbergas ursprungliga karaktär kan därför motivera en ökad bevarandeambition i andra stadsdelar från tiden som fortfarande bevarar mer av sin ursprungliga karaktär.